

Digitālā bērnība: padomi digitālās paaudzes audzināšanā

Prof. Zanda Rubene

2. lekcija

Kāpēc un kā mainījusies bērnu audzināšana pēdējos simts gados?

Tēmas izklāsts

Kādēļ un kā sabiedrība izvirza
audzināšanas mērķus?

Kā un kādēļ Rietumu kultūrā
audzināšanas mērķi un izpratne par
bērnību un bērna tēlu tajā ir mainījušies
pēdējos simts gados?

Kas ir audzināšana?

- Rietumu kultūrā audzināšanas rezultāts ir laimīgs cilvēks. BET: kurš ir laimes formulas «īpašnieks»?
- Audzināšanas rezultāts mūsdienās ir sociāli rīcībspējīgs cilvēks, kurš spēj tikt galā ar savu dzīvi bez citu palīdzības. BET: cik gadu vecumā cilvēkam par tādu jāklūst?
- Bērnība ir laika posms, kas principiāli atšķiras no pieaugušā dzīves. BET: cik ilga ir bērnība?

Kādēļ un kā sabiedrība izvirza audzināšanas mērķus?

- Dažādos laikos un dažādās kultūrās atšķiras pieaugušo izpratne par bērnu audzināšanu, ko nosaka sociālie un kultūras konteksti.
- Mūsu priekšstatu par audzināšanu ir cieši saistīti ar to, kā sabiedrībā saprotam jēdzienu *bērnība*.
- Bērna tēls ir konkrētā laikmetā un kultūrā dominējošais priekšstats jeb ideja par bērnu audzināšanu socializācijas noteiktajos ietvaros.

Transformācijas audzināšanā pēdējo simts gadu laikā

- Apgaismības laikmetā (18. gs.) radītā izpratne par autonomu, patstāvīgu cilvēku, kam piemīt viedoklis, tiesības un vara, tradicionāli tika traktēta patriarhālā perspektīvā.
- Tikai autonomais subjekts, kas ir pieauguša un balta vīrieša – eiropieša – tēls, ir spējīgs brīvi un racionāli pieņemt lēmumus.
- Respektīvi, līdz pat 20. gs. vidum tikai vīriešu dzimtes pieaugušais sabiedrībā bija spējīgs/tiesīgs atbrīvoties no jebkādas garīgas un fiziskas aizbildniecības un pretendēja uz pašnoteiktas un saprātīgas būtnes statusu.

Transformācijas audzināšanā pēdējo simts gadu laikā

- 20. gs. sabiedrības demokratizācijas kontekstā tika veicināta sabiedriskās domas koncentrēšanās uz “citādo”, uz tā tiesībām uz politisko pašnoteikšanos.
- Šo procesu aizsāka feminisma kustība jau 19. gs. beigās, to turpināja pret rasismu vērstās kustības pārstāvji utt. Rezultātā 20. gs. beigās jēdziens “cilvēks” bija būtiski paplašinājies, tajā ietverot daudzas sociālās grupas, kuras līdz tam tika leģitīmi diskriminētas.
- Cilvēktiesības visiem sabiedrības locekļiem kā nozīmīgākā demokrātiskās sabiedrības vērtība, kas veicinājusi mūsdienu sociālajai situācijai raksturīgo domāšanas un dzīves veidu plurālismu, kas likumsakarīgi veicina liberalizācijas tendences audzināšanā.

Transformācijas audzināšanā pēdējo simts gadu laikā

- Bērncentrētas sabiedrības veidošanās pamatā ir ideja par bērnu kā pilntiesīgu subjektu, kurš ir līdzvērtīgs citiem (pieaugušajiem) sabiedrības locekļiem – gan tiesību, gan viedokļu paušanas ziņā.
- Bērncentrētas sabiedrības kontekstā vairāk nav iespējams runāt par principiālām atšķirībām starp bērnu un pieaugušo kultūru – mūsdienu bērns dzīvo vienā informatīvajā telpā ar pieaugušo, kā arī viņam pieejamās iespējas sabiedrībā ir līdzvērtīgas pieaugušā iespējām.

Transformācijas audzināšanā pēdējo simts gadu laikā

- No pieaugušā centrētas uz bērncentrētu sabiedrību.
- No sociāli strukturētās uz sociāli konstruētu bērniību.
- No patriarhālā uz egalitāro ģimenes modeli.
- No paklausības kā audzināšanas mērķa uz cieņpilnu komunikāciju un līdztiesīgu sadarbību audzināšanā.
- No bērna kā «nepilnīga cilvēka» tēla uz bērnu kā pilntiesīgu sabiedrības locekli.

Audzinašanas mērķi

Paklausība

Patstāvība

Līdztiesīga sabiedrība

Tradicionālie priekšstati par bērniību

- 15.gs. Rietumu kultūrā sāk veidoties izpratne par bērniību kā īpašu posmu cilvēka dzīvē, kas pamatojas “nevainīguma” un rūpju konceptos, t.s. “laimīgā bērība”.
- Bērnu raksturo tādas pazīmes kā naivums, ievainojamība un iracionalitāte. Šī bērības koncepta ietvaros bērns tiek uztverts kā neaizsargāta, aprūpējama, **bet nesaprātīga būtne**, tādejādi nosakot principiālas atšķirības starp bērnu un pieaugušo.
- Minētā bērības izpratne slēpj sevī leģitīmu pamatojumu tam, ka bērnam nepieciešama stingra disciplīna un kontrole, likumsakarīgi arī sodi, jo bērns ir nekompetents un nesaprot, ko dara un var izjaukt pieaugušo izveidoto sociālo kārtību.

Tradicionālie priekšstati par bērniību

- Pieaugušo uzdevums ir pēc iespējas ilgāk pasargāt bērnu no priekšstatiem par parādībām, kas “laimīgajā bērniībā” neiederas, piemēram: nāve, slimības, seksualitāte, vardarbība u.c.
- Respektīvi, jo mazāk bērns zinās, jo laimīgāks būs. Lai to panāktu, laika gaitā ir radītas sociālās kategorijas “pusaudzis” un “jaunietis”, kas simboliski attālina robežu, kad cilvēks kļūst pieaudzis un spējīgs par savu rīcību atbildēt.
- Pieaugušais ir tas, kurš zina bērna “laimes formulu”, bērna uzdevums ir **būt paklausīgam**.

Problēma

- Kas notiks ar šo paklausīgo, laimīgo, nezinošo, nedomājošo bērnu, kad tie, kas viņu sargā un par viņu rūpējas, vienkārši fiziski nebūs klāt? Kaut vai internetā, ja ne uz ielas...
- Vai iespējams jau iepriekš nosaukt bērniem gatavā veidā visus iespējamus noteikumus un aizliegumus, kas viņus pasargātu?
- Vai bērns spēs apzināties iespējamus draudus un riskus, ko ikdienas realitāte var piedāvāt? Cik gadu vecumā viņam tas būtu jāprot?
- KĀDS BĒRNA TĒLS SABIEDRĪBĀ JĀKONSTRUĒ, LAI AUDZINĀŠANA ATBILSTU MŪSDIENU PASAULES PRASĪBĀM?

Bērna tēli audzināšanas kontekstā

Mazais mežonis (Emile Durkheim; 1858.-1917.)

Nevainīgā radība (Talcott Parsons; 1902.-1979.)

Aktīvais mazais cilvēks (George Herbert Mead; 1863.-1931.)

Rīcībspējīgais bērns (Jen Qvortrup)

Bērns kā mazais mežonis

- Bērna raksturojums: asociāls, nekulturāls, nepatstāvīgs, pārmērīgs, nesavaldīgs;
- Pieaugušā vajadzības audzināšanas centrā;
- Bērnām nepieciešama sociāla disciplinēšana, dabas doto spēju ierobežošana, lai padarītu viņu par kultūras būtni;
- Bērns dabiskajā stāvoklī tiek uzskatīts par apdraudējumu sabiedrības kārtībai;
- Sodi ir nepieciešami.

Bērns kā nevainīga radība

- Bērna raksturojums: nesabojāts, naivs, nezinošs, paklausīgs, piemīt dabiska vēlme pakļauties/ paklausīt;
- Pieaugušā vajadzības audzināšanas centrā;
- Bērnam nepieciešamas rūpes un aizsardzība;
- Bērns ir atkarīgs un pakļaujas pieaugušo izvirzītajām prasībām, sabiedrībai ir par viņu jā rūpējas;
- Sodi nav raksturīgi, drīzāk kontrole un pāraprūpe.

Bērns kā aktīvais mazais cilvēks

- Bērna raksturojums: aktīvs, darbīgs, ziņkārīgs, sabiedrīks, bet neapzinīgs, nesaprātīgs;
- Akcentēta bērna vērtība pieaugušo sabiedrībā, tomēr pieaugušie ir audzināšanas procesa režisori;
- Aktīvs bērnu vidū, bet pieaugušajiem – paklausīgs;
- Nepieciešams attīstīt bērna potenciālu, īstenošanai pieaugušo dzīvē;
- Sodi ir pieļaujami, ja pārkāpj pieaugušo izvirzītos noteikumus.

Bērns kā sociāli rīcībspējīgs cilvēks

- Bērna raksturojums: kompetents, aktīvs, patstāvīgs, sociāli rīcībspējīgs;
- Bērncentrēta sabiedrība – bērns kā būtne ar savām tiesībām, vajadzībām, viedokli;
- Bērnu un pieaugušo līdzvērtīga sadarbība, varas attiecības tiek vienlīdzīgi sadalītas starp pieaugušajiem un bērnu, neproducējot visatļautību, normu un noteikumu izzišanu bērnu dzīvē;
- Sodi nav leģitīmi – mēs taču nesodām pieaugušus cilvēkus, un bērns ir CILVĒKS.

Problēma

- Rīcībspējīga bērna tēls, kurš tiek konstruēts bērncentrētā sabiedrībā, izjauc tradicionālās varas attiecības, neatbilst pieaugušo gaidām attiecībā pret bērna vietu sociālajā hierarhijā.
- Veidojas pretruna starp tradicionālo bērniības izpratni un digitālajā kultūrā augoša bērna (paš)vērtības izjūtas pieaugumu izraisa izaicinājumus mūsdienu audzināšanai ģimenē un skolā.

Paldies!

studijas@openminded.lv